

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

สุลักษณ์ ศรีบุรี (2536) กล่าวว่า ศิลปะเป็นเรื่องของจิตใจ อารมณ์และความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนประณีต โลกของศิลปะจึงเป็นโลกของการแสดงออกอันลึกซึ้ง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนเราอย่างแยกไม่ออก ในด้านการแสดงออกทางศิลปะ ชลุด นิมเสมอ (2537) กล่าวถึงการแสดงออกทางศิลปะว่าเป็นการแสดงออกในทางสร้างสรรค์ เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ทางจิตออกมาเป็นสัญลักษณ์ที่ตนเองและผู้อื่นสามารถรับรู้และเข้าใจได้ ศิลปะจึงเป็นสื่อในการแสดงออกซึ่งสาระสำคัญของชีวิตและเป็นสิ่งจำเป็นทางด้านจิตใจของมนุษย์ตลอดมา

สำหรับเด็กแล้ว ประเทิน มหาจันทร์ (2531) กล่าวว่า ศิลปะช่วยเสริมสร้างให้เด็กเกิด ความเจริญงอกงามทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้ง พัฒนาการทางด้านสุนทรียภาพ ช่วยให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ ทั้งยังช่วยให้สามารถแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการ ขณะที่ สมพร รอดบุญ (2525) แสดงทัศนะว่า การแสดงออกทางศิลปะของเด็ก เป็นการแสดงออกที่ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะและประสบการณ์ส่วนตัว สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะทางอารมณ์ ตลอดจนความรู้สึกอันเป็นผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมมากมายหลายลักษณะ เด็กถ่ายทอดความคิดหรืออารมณ์โดยการสร้างสัญลักษณ์ในภาพวาดของตนอย่างอิสระ ตรงไปตรงมา สื่อความหมายเป็นที่เข้าใจได้ เป็นเรื่องราวที่เกิดจากประสบการณ์ ความทรงจำ การเรียนรู้ และจินตนาการของเด็กอย่างแท้จริง

เด็กไทยในช่วงวัย 5 - 9 ปี จัดอยู่ในช่วงปฐมวัยที่เริ่มเข้าสู่ระบบโรงเรียน เด็กในกลุ่มวัยนี้จะเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลและชั้นประถมศึกษาตอนต้น ในระดับชั้นอนุบาล เด็กในวัยนี้ถือเป็นผู้วัยทองของชีวิต ด้วยเป็นวัยที่มีพัฒนาการทุกด้านเจริญเติบโตในอัตราสูงสุด โดยเฉพาะระบบประสาทและสมอง ซึ่งจะเจริญเติบโตได้ถึงร้อยละ 80 ของผู้ใหญ่เป็นระยะที่เกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุดในชีวิต ศักยภาพแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาต่าง ๆ สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่หากได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้อง (อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร, พูนสุข นุณย์สวัสดิ์ และ แพรวพรรณ เหลืองสุวรรณ, 2540) ในระดับประถมศึกษา การศึกษาถือว่าเป็นกระบวนการผลิตกำลังคนระดับ

พื้นฐาน เป็นการศึกษาในระดับพื้นฐานที่ก่อให้เกิดสมรรถภาพในตัวบุคคลและส่งผลถึงคุณภาพของการศึกษาของคนไทย (อุมา สุคนธมาน, วารี ภิระจิตร และ สำลี ทองธิว, 2540)

การศึกษาศิลปะของเด็กในระบบโรงเรียน วิรุณ ตั้งเจริญ (2539) กล่าวว่า ในปัจจุบัน ศิลปะศึกษา มีสภาพเป็นวิชาสามัญวิชาหนึ่งในอันที่จะสร้างเสริมและผลักดันให้การเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติของเด็กพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่กว้างขวางและดีงาม สร้างเสริมสมรรถภาพทางด้านลักษณะนิสัย สมรรถภาพทางการสร้างสรรค์ศิลปะ และสมรรถภาพในการอยู่ร่วมกันในสังคม เด็กเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงในสังคม ศิลปะเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามท่าทีของศิลปะในสังคมด้วย และถ้าสังเกตให้ดีจะพบว่า โลกของเด็กมีแบบฉบับเฉพาะวัยของเด็กเอง ซึ่งต่างไปจากโลกของผู้ใหญ่ โลกของเด็กมีแบบแผนทางการคิด การเรียนรู้ การเล่นเป็นของตัวเอง ศิลปะของเด็กก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ตามทฤษฎีพัฒนาการทางด้านศิลปะของเด็กนั้น จัดเด็กในช่วงวัย 5 - 9 ปี อยู่ในขั้นพัฒนาการของวัยเริ่มสร้างมโนทัศน์ (preschematic stage) และวัยสร้างมโนทัศน์ (schematic stage) (Lowenfeld and Brittain, 1982) ในช่วงวัยเริ่มสร้างมโนทัศน์ เด็กพยายามที่จะสื่อความหมายกับสิ่งที่ตนวาดในภาพวาดของตน เด็กจะใช้รูปร่างแบบเรขาคณิตในการสื่อความหมาย เริ่มใส่ใจเรื่องของการจัดวางวัตถุ การวาดภาพของเด็กคล้ายกับว่าเด็กพยายามเรียบเรียงสิ่งที่ตนรู้จักบันทึกลงในภาพ เด็กใช้ศิลปะเพื่อสื่อความหมายกับตนเอง การวาดภาพของเด็กไม่ได้แสดงว่าเด็กได้วางแผนไว้ล่วงหน้า (Luquet, n.d. cited in Piaget, 1967) ส่วนต่าง ๆ ในภาพมิได้สัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันและกัน เด็กไม่ได้มุ่งที่จะแสดงความสัมพันธ์ของขนาดและสัดส่วนของสิ่งต่าง ๆ ในภาพวาดว่ามีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน ภาพวาดในระยะแรก ๆ ไม่มีลักษณะของการเคลื่อนไหว หรือสิ่งลวงตาถึงความตื้นลึกใกล้ไกลหรือมิติ รูปร่างคนจะแบนและแข็งทื่อ ในช่วงวัยสร้างมโนทัศน์ (schematic stage) อยู่ในช่วงวัย 7-9 ปี ลักษณะการวาดภาพของเด็กเป็นการแสดงออกถึงพัฒนาการด้านการคิด เป็นการสร้างมโนทัศน์ขึ้นในระบบพัฒนาการด้านการคิด (cognitive development) แสดงถึงการพยายามทำความเข้าใจของมโนทัศน์เหล่านั้น การวาดภาพแสดงให้เห็นถึงการทำตามที่ตนรู้ (intellectual realism) มากกว่าทำตามที่ตนเห็น (visual realism) ภาพวาดแสดงถึงความรู้ของเด็กเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็ก ภาพที่เด็กวาดมักแสดงเส้นพื้นดิน ท้องฟ้า และอากาศอยู่ตรงกลาง มักแสดงการจัดภาพในลักษณะ 2 มิติ ไม่มีการแสดงออกในลักษณะถ่ายทอดทัศนียภาพวิทยาโดยใช้วิธีทับซ้อน (overlapping)

หรือถ้ามีก็น้อยมาก การสื่อความหมายในด้านเนื้อที่ เด็กจะแสดงออกในลักษณะที่ต้องการให้ผู้ดูเห็นเช่นที่ตนเห็น โดยวิธีแสดงการถ่ายทอดจากด้านแปลน (bird's-eye view) วาดภาพในลักษณะเอ็กซเรย์ (x-ray) หรือสลับด้านแบบจิตกรรมอียิปต์ และมีการใช้เส้นฐาน (baseline)

ในส่วนของพัฒนาการทางด้านศิลปะเด็กกับประเด็นทางวัฒนธรรม งานวิจัยข้ามวัฒนธรรมหลายชิ้นชี้ให้เห็นผลกระทบทางด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environments) ในผลงานศิลปะเด็ก แม็คฟี (McFee, 1977) แสดงทัศนะว่า ศิลปะเด็กเป็นสื่อแสดงออกที่มีความไวต่ออิทธิพลภายนอก อิทธิพลภายนอกซึ่งหมายรวมถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม วิรุณ ตั้งเจริญ (2536) กล่าวว่า ศิลปะดำรงอยู่ในรูปแบบและความหมายที่หลากหลาย ภายใต้รูปแบบและมโนทัศน์ทางวัฒนธรรม ความแตกต่างปรากฏให้เห็นได้ในผลงานศิลปะเด็ก การศึกษาข้ามวัฒนธรรมมีส่วนช่วยสนับสนุนศักยภาพในการที่จะเปิดเผยสาระใกล้ตัวและที่ต่างไปจากตนเอง ช่วยผลักดันให้เกิดการตรวจสอบอย่างจริงจัง ก่อให้เกิดความเชื่อในเชิงทฤษฎีแจ่มชัดยิ่งขึ้น งานวิจัยข้ามวัฒนธรรมหลายชิ้น เช่น งานวิจัยของ แจน เดเรกอสกี (Deregowski, 1978) งานวิจัยของ เซอร์เพิลล์ (Serpell, 1979) งานวิจัยของ เนพเพิร์ดและเจนกินส์ (Neperud and Jenkins, 1982) และจากการศึกษาของ บราวน์ (Brown, 1994) แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้นส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กแต่ละชนชาติ ก่อให้เกิดพฤติกรรมรับรู้และแสดงออกที่ต่างต่างกัน ซึ่งสามารถพิจารณาได้ทั้งในด้านธรรมชาติ รูปแบบและพัฒนาการทางวัฒนธรรม อิทธิพลของแต่ละวัฒนธรรมส่งผลต่อโครงสร้างอันมีคุณค่าต่อการดำรงอยู่ การค้นคว้าวิจัยแบบข้ามวัฒนธรรมมักจะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบในเชิงจิตวิทยาด้านการคิด โดยพยายามที่จะทำความเข้าใจในแบบแผนของกระบวนการด้านการคิดในประเด็นข้ามวัฒนธรรม

สำหรับด้านมิติสัมพันธ์และการพัฒนาความเข้าใจในมโนทัศน์เกี่ยวกับบริเวณว่างของเด็กนั้น โลเวนเฟลด์และบริตเตน (Lowenfeld and Brittain, 1982) เสนอความเข้าใจถึงมโนทัศน์ของบริเวณว่างไว้ว่า เด็กอาจแสดงออกในลักษณะที่ถนัดประสบการณ์เชิงทัศน์ (visual experience) เรียกเด็กกลุ่มนี้ว่ากลุ่มถนัดเชิงทัศน์ (visually minded) เด็กอีกกลุ่มหนึ่งเป็นเด็กที่ไม่ถนัดในประสบการณ์เชิงทัศน์ (nonvisual experience) เรียกเด็กกลุ่มนี้ว่า กลุ่มถนัดเชิงความรู้สึก (haptic minded) เด็กถนัดเชิงทัศน์จะรับรู้และเข้าใจถึงมิติความลึกตื้น ใกล้ไกลและระยะในภาพวาด ส่วนเด็กถนัดเชิงความรู้สึกจะแสดงออกถึงอารมณ์และความรู้สึกของตนในการเล่าหรือ

ถ่ายทอดเรื่องราว เพียเจต์และอินเฮลเดอร์ (Piaget and Inhelder, 1969 cited in Barrett and Light, 1976) กล่าวถึงมิติสัมพันธ์ในภาพวาดของเด็กในระดับประถมศึกษาว่า การรับรู้ด้านมิติของเด็กแบ่งเป็น 3 ระยะต่อเนื่องกัน คือ ระยะแรก เป็นระยะที่มีรูปมิติตายตัวไม่เปลี่ยนรูป (topological relationships) ระยะที่สองเป็นระยะที่เด็กถ่ายทอดในลักษณะสามมิติ (metric projection) และระยะที่สามเป็นระยะที่ถ่ายทอดมิติสัมพันธ์ (overall relationships) สำหรับคลาร์ก (Clark, 1896-1897 cited in Lewis, 1973-1974) แบ่งระยะของการวาดภาพแสดงมิติสัมพันธ์ในบริเวณว่างของเด็กออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรกเรียกว่าระยะทำตามที่รู้ (symbolic) เด็กจะวาดแสดงมิติสัมพันธ์ตามที่ตนรู้ ระยะที่สองคือระยะผสม (mixed) ลักษณะการวาดภาพแสดงการรู้ผสมการเห็น ระยะที่สามเป็นระยะทำตามที่เห็น (pictorial) คือระยะที่เด็กวาดภาพแสดงถึงมิติสัมพันธ์ตามที่เห็น

ปรากฏการณ์ด้านเส้นฐาน (baseline phenomenon) ในภาพวาดของเด็ก ทฤษฎีพัฒนาการทางด้านศิลปะเด็ก ระบุว่า ในช่วงวัยเริ่มสร้างมโนทัศน์ (preschematic stage) ภาพวาดของเด็กดูเหมือนลอยอยู่กลางอากาศ แต่เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้น พัฒนาการด้านศิลปะจะพัฒนาเข้าสู่ช่วงวัยสร้างมโนทัศน์ (schematic stage) ภาพวาดของเด็กจะสื่อให้เห็นว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เด็กวาดนั้นจะต้องตั้งหรือยืนอยู่บนพื้นอย่างมั่นคง เส้นฐาน (baseline) เป็นมโนทัศน์ถึงการรู้ (knowing) ว่าทุกสิ่งต้องตั้งหรือยืนอยู่บนพื้น ไม่สามารถลอยอยู่กลางอากาศ โอลเวินเฟลด์และบริตเตน (1982) ระบุว่า เส้นฐานปรากฏขึ้นในภาพวาดของเด็กเป็นการบ่งบอกถึงความตระหนักของเด็กที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เส้นฐานเป็นสัญลักษณ์ที่มีไชเป็นแต่เพียงที่ตั้งของคน สัตว์ สิ่งของ แต่ยังเป็นพื้นถนนหรือฐานของสิ่งที่คนหรือสิ่งอื่น ๆ วาง ยืนหรือตั้งอยู่ เส้นฐานมิใช่สิ่งทีมาจากประสบการณ์ทางการเห็น แต่เป็นมโนทัศน์ถึงการรู้ นอกจากนี้เส้นฐานยังถือเป็นวิถีทางแสดงออกถึงการนำเสนอเรื่องของมิติ และบริเวณว่างในภาพวาดของเด็กในระยะเริ่มต้นอีกด้วย

ในการแสดงออกทางศิลปะของเด็กนั้น บางกรณีพบว่าเส้นฐานมีความสัมพันธ์กับขอบของพื้นภาพที่เด็กใช้วาด งานค้นคว้าวิจัยด้านมิติสัมพันธ์จำนวนหนึ่งศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลของรูปแบบของวัตถุที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดตัวเด็กที่สุดขณะที่เด็กวาดภาพในแง่ที่ว่ารูปแบบของสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กมีคุณสมบัติที่ชี้แนะการเห็นของเด็ก (visual cue) ซึ่งมีผลต่อภาพที่เด็กวาด เช่น งานวิจัยของบริตเตน (Brittain, 1976) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวาดถ่ายแบบ (copying) รูปเรขาคณิตและอิทธิพลจากรูปแบบของพื้นรองรับภาพ พบว่าเด็กวาดถ่ายแบบรูปวงกลม

ได้ง่ายที่สุดในวัยประมาณ 3 ปี รูปสี่เหลี่ยมในช่วงวัยประมาณ 4 ปี และรูปสามเหลี่ยมในวัยประมาณ 5 ปี ในงานวิจัยของโอลสัน (Olson, 1970) ทำการทดลองเรื่องความสามารถวาดเส้นเฉียงของเด็กอนุบาลวัย 3-5 ปี บนกระดาษรูปวงกลม ผลปรากฏว่าชอบกระดาษรูปวงกลมมีผลต่อความสามารถในการวาดเส้นของเด็ก เบอร์แมนและคันทิงแฮม (Berman and Cunningham, 1974) ทดลองให้เด็กอนุบาลสร้างเส้นในลักษณะหลากหลายทิศทาง เมื่อชอบกระดาษที่วาดเป็นรูปวงกลม สำหรับงานวิจัยของดัลตันและเบอร์ตัน (Dalton and Burton, 1995) เป็นการศึกษาอิทธิพลของพื้นภาพรูปวงกลมที่มีผลต่อการวาดเส้นฐานในการวาดภาพของเด็ก ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนี้ สำหรับเด็กส่วนมากนั้นรูปแบบของชอบพื้นภาพมิได้มีอิทธิพลใด ๆ ต่อเด็กในการวาดถ่ายทอดเส้นฐาน แต่ในเด็กเล็ก ๆ บางคนนั้นชอบของพื้นภาพส้อมว่ามีอิทธิพลต่อการวาดภาพของพวกเขา สำหรับเด็กกลุ่มนี้แล้วชอบของพื้นภาพที่เด็กใช้วาดภาพถือเป็นเครื่องชี้แนะการจัดวางวัตถุต่าง ๆ ในเชิงมิติสัมพันธ์และการใช้เส้นฐานในการวาดภาพ

เดวิด เชนรี เฟลด์แมน (Feldman, 1987 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2541) ระบุว่า การค้นคว้าเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในอดีตนั้นนักจิตวิทยาสาขาจิตวิทยาพัฒนาการ (developmental psychology) เป็นนักจิตวิทยากลุ่มแนวคิดแบบครอบจักรวาล (universalist) ที่เชื่อว่า พัฒนาการตามธรรมชาติเกิดกับเด็กทุกคนและเกิดขึ้นเหมือนกัน ๆ กันในเด็กทุกชาติทุกภาษา แต่ปัจจุบันจิตวิทยาพัฒนาการแนวคิดใหม่ เป็นกลุ่มนักจิตวิทยาแนวคิดไม่ครอบจักรวาล (nonuniversalist) นักจิตวิทยากลุ่มนี้เชื่อว่า พัฒนาการของเด็กขึ้นอยู่กับ การวางแผนแทรกเข้าสู่พัฒนาการอย่างจงใจ หรืออีกนัยหนึ่งวางแผนแทรกเข้าไปสอนคือพัฒนาการหนึ่ง ๆ จะไม่เกิดขึ้นถึงขั้นก้าวหน้าไปจากธรรมชาติ ถ้าปราศจากเครื่องช่วยต่าง ๆ ที่วางแผนอย่างระมัดระวังและเป็นระบบมาสนับสนุน โดยเฉพาะสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ค้นคิดอย่างเป็นระบบ ช่วยให้เกิดพัฒนาการของความรู้นั้น ๆ ได้ ในขณะที่นักจิตวิทยากลุ่มแนวคิดแบบครอบจักรวาล เชื่อว่าไม่ควรมีการสร้างความเปลี่ยนแปลง ไม่มีการรบกวนอย่างหนึ่งอย่างใดที่จำเป็นต้องใช้ เพื่อให้พัฒนาการแบบหนึ่งแบบใดเกิดขึ้น คือความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นไปตามธรรมชาติ เฟลด์แมนเตือนให้ตระหนักว่าความรู้ต้องมีขั้นตอนเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน พัฒนาการมีขั้นตอนเป็นระยะต่าง ๆ ตามลำดับของวัย ขั้นตอนของการพัฒนาการตามวัยในทฤษฎีทางจิตวิทยาพัฒนาการนั้น ต้องศึกษาพัฒนาการเหล่านั้นอย่างละเอียด พัฒนาการอาจตัดหยาบ ๆ ออกเป็นขั้นตอนที่แตกต่างกันตามวัย แต่ในระหว่างขั้น ถ้าศึกษาโดยละเอียดจะพบว่า มีขั้นตอนที่แทรกอยู่ระหว่างกัน ซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะและมีอิทธิพลต่อพัฒนาการแต่ละขั้นของ

เด็กเช่นกัน เฟลด์แมนกล่าวว่าพัฒนาการด้านการวาดภาพของเด็กจะเกิดขึ้นทั้งในลักษณะก้าวหน้าและถอยหลัง เขาอธิบายว่าพัฒนาการของเด็กมิใช่จะเจริญงอกงามตามวัยที่สูงขึ้นไปเสมอ ดังเช่นพัฒนาการด้านการวาดภาพของเด็กที่มีลักษณะโค้งรูปตัวยูตามข้อมูลของการ์ดเนอร์ (Gardner, 1983 cited in Feldman, 1987) ในขณะที่เด็กพัฒนาการสู่ระยะต่อไปนั้น ช่วงปรับเปลี่ยนพัฒนาการที่อยู่ระหว่างระยะดั้งเดิมให้เกิดพัฒนาการถอยหลัง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีความรู้ว่าการที่เด็กจะพัฒนาสูงขึ้นไปนั้นจะมีสิ่งแสดงถึงพัฒนาการในบางด้านต่ำลงไปด้วย

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กหรือพัฒนาการในด้านการวาดภาพของเด็กพบว่า มีการค้นคว้าวิจัยในด้านมิติสัมพันธ์ และปรากฏการณ์ด้านเส้นฐานในการวาดภาพน้อยมาก งานวิจัยในประเทศทั้งในด้านศิลปะศึกษาและในด้านจิตวิทยาพัฒนาการนั้นแทบจะไม่มีเลย ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ด้านเส้นฐานในงานวาดภาพของเด็กไทยจึงยังไม่มีข้อมูลปรากฏมาก่อน และเนื่องจากข้อมูลใหม่ที่ค้นพบในปัจจุบันเกี่ยวกับทฤษฎีด้านพัฒนาการเด็กทางด้านศิลปะนั้นมีความเปลี่ยนแปลงแตกต่างออกไปจากเดิม โดยนักจิตวิทยาพัฒนาการปัจจุบันเริ่มปฏิเสธข้อมูลในเรื่องที่ว่า พัฒนาการทางศิลปะของเด็กทุกชาติทุกภาษานั้นเหมือนกัน โดยที่ไม่เชื่อในข้อมูลที่ว่าพัฒนาการของเด็กทุกชาติทุกภาษาจะเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันหมดเป็นข้อมูลที่เชื่อมั่นได้ อีกทั้งงานวิจัยข้ามวัฒนธรรมหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environments) ก่อให้เกิดความแตกต่างต่อพัฒนาการของเด็กตลอดจนผลงานศิลปะของเด็ก ศิลปะเด็กเป็นสื่อแสดงออกที่ไวต่ออิทธิพลภายนอก อิทธิพลซึ่งมีความหมายเพิ่มขึ้นต่อวุฒิภาวะของเด็ก การศึกษาข้ามวัฒนธรรมเป็นการสนับสนุนศักยภาพในอันที่จะเปิดเผยสาระใกล้ตัวและที่ต่างออกไป ก่อให้เกิดการทดสอบอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยให้ความเชื่อในทฤษฎีแจ่มชัดยิ่งขึ้น

ปัญหาของงานวิจัยนี้คือ พัฒนาการด้านการวาดเส้นฐานของเด็กไทยและพื้นภาพรูปวงกลมมีอิทธิพลต่อการวาดเส้นฐานนั้นมีปรากฏในเด็กไทยหรือไม่และมีกับเด็กในช่วงวัยใด พฤติกรรมนี้มีความสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการด้านนี้ในประเทศตะวันตกหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านมิติสัมพันธ์ในภาพวาดของเด็กวัยระหว่าง 5-9 ปี โดยศึกษาอิทธิพลของพื้นภาพรูปวงกลม ที่มีผลต่อการวาดเส้นฐาน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของพื้นภาพรูปวงกลมที่มีต่อการวาดเส้นฐานกับวัยของเด็ก

สมมติฐานของการวิจัย

เส้นฐาน (baseline) เป็นมโนทัศน์ถึงการรู้ (knowing) ว่าทุกสิ่งต้องตั้งหรือยืนอยู่บนพื้น ไม่สามารถลอยอยู่กลางอากาศ ภาพวาดของเด็กไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์หรือสิ่งของ จะยืนหรือตั้งอยู่บนเส้นฐาน ซึ่งการรับรู้ของเด็ก เส้นฐานคือพื้นดินที่รองรับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เส้นฐานเป็นปรากฏการณ์ที่บ่งชี้ให้รู้ถึงพัฒนาการของเด็กได้พอ ๆ กับพัฒนาการด้านอื่น ๆ โลเวนเฟลด์และบริตเตน (Lowenfeld and Brittain, 1982) ระบุว่าเส้นฐานปรากฏขึ้นในภาพวาดของเด็กเป็นการบ่งบอกถึงความตระหนักของเด็กที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เส้นฐานในการรับรู้ของเด็กวัยสร้างมโนทัศน์ (schematic stage) เป็นเส้นตามแนวนอน (horizontal) ซึ่งเป็นพื้นให้คน สัตว์และสิ่งของต่าง ๆ ตั้งหรือยืนอยู่ ดังนั้นเส้นฐานจึงน่าจะเป็นเส้นตรงในแนวนอนเสมอไม่ว่าพื้นรองรับภาพจะมีรูปเช่นใด ขอบของพื้นภาพหาได้มีอิทธิพลใด ๆ ต่อการรับรู้เส้นฐานนั้นไม่ แต่ถ้าเด็กยังมีวุฒิภาวะไม่ถึงวัยที่จะสามารถเข้าใจเรื่องของมิติสัมพันธ์ และวาดเส้นฐานได้อย่างแท้จริง เด็กอาจใช้ลักษณะของขอบพื้นภาพเป็นเครื่องชี้แนะการเห็น (visual cue) และการวาดเส้นฐานในการวาดภาพของตน จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

อิทธิพลของพื้นภาพรูปวงกลมที่มีต่อการวาดเส้นฐาน มีความสัมพันธ์กับวัยของเด็ก

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะเด็กระดับชั้นอนุบาลในชั้นอนุบาลปีที่ 1, 2 และเด็กระดับชั้นประถมศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 ในช่วงวัย 5 - 9 ปี
2. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาการแสดงออกทางศิลปะของเด็กในการวาดเส้นฐานบนพื้นภาพรูปวงกลม (circular format) ของเด็กในช่วงวัย 5-9 ปี โรงเรียนอนุบาลบ้านหมอ (พัฒนราษฎร์) สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 320 คน โดยผ่านการทดสอบจากเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3. ตัวแปรที่จะศึกษา

3.1 ตัวแปรอิสระ (independent variable) ได้แก่ พื้นภาพรูปวงกลมที่เด็กใช้ในการวาดภาพ

3.2 ตัวแปรตาม (dependent variable) ได้แก่ เส้นฐานแบบต่าง ๆ ที่เด็กวาดบนพื้นภาพรูปวงกลม

ข้อตกลงเบื้องต้น

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กนักเรียนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1, 2 และเด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนอนุบาลบ้านหมอ (พัฒนราษฎร์) สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 320 คน จึงมีพื้นความรู้เป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

ข้อจำกัดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้กำหนดช่วงเวลาในการวาดภาพของเด็กให้เป็นช่วงเวลาเดียวกันทั้งหมดทุกชั้น สาเหตุเพราะตารางเรียนของแต่ละชั้นไม่เอื้อต่อความสะดวกในการจัดเวลา ดังนั้นในการวาดภาพของเด็กแต่ละชั้นอาจจะเป็นช่วงเช้าหรือช่วงบ่ายตามตารางเรียนวิชาศิลปะศึกษา ซึ่งช่วงเวลาที่แตกต่างกันนี้อาจมีผลต่อการแสดงออกของเด็กบ้าง แต่คงจะไม่มากถึงขั้นที่จะมีผลต่อความเที่ยงของผลการวิจัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

มิติสัมพันธ์ (spatial relationships) หมายถึง ความสามารถในการรับรู้และถ่ายทอดถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของสรรพสิ่งบนพื้นภาพ ความลึกตื้น ใกล้ไกลและความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุในบริเวณว่าง

พื้นภาพรูปวงกลม (circular format) หมายถึง บริเวณหรือเนื้อที่ที่เด็กใช้ในการวาดภาพ ซึ่งในงานวิจัยนี้เป็นแผ่นกระดาษรูปวงกลม

เส้นฐาน (baseline) หมายถึง เส้นที่เด็กในวัยสร้างมโนทัศน์วาดขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เด็กวาดนั้นจะต้องตั้งหรือยืนอยู่บนพื้นอย่างมั่นคง ซึ่งเป็นวิถีทางการแสดงออกถึงการ ที่เด็กนำเสนอเรื่องของมิติและบริเวณว่างในภาพวาดซึ่งมีคุณสมบัติหลากหลาย ดังต่อไปนี้

1. พื้นภาพรูปสี่เหลี่ยม
  - 1.1 เส้นฐานเป็นเส้นตรงตามแนวนอน (อาจมี 1 เส้น หรือมากกว่า 1 เส้นในภาพ)
  - 1.2 เส้นฐานโค้งแบบเนินเขา แต่ถ่ายทอดในแนวทางและมโนทัศน์แบบเส้นตรง (คือสิ่งต่าง ๆ ตั้งอยู่บนเส้นฐานจะตั้งฉากกับเส้นโค้งเนินเขานั้น)
  - 1.3 ใช้ขอบพื้นภาพเป็นเส้นฐาน
2. พื้นภาพรูปวงกลม
  - 2.1 เส้นฐานเป็นเส้นตรงตามแนวนอน (อาจมี 1 เส้น หรือมากกว่า 1 เส้นในภาพ)
  - 2.2 เส้นฐานเป็นเส้นโค้งขนานกับขอบพื้นภาพ
  - 2.3 ใช้ขอบพื้นภาพเป็นเส้นฐาน

เด็กในช่วงวัยระหว่าง 5-9 ปี หมายถึง เด็กนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1, 2 และระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 ซึ่งมีอายุ 5 - 9 ปี โรงเรียนอนุบาลบ้านหมอ (พัฒนราชบุรี) ภาคเรียนที่ 2 ประจำปีการศึกษา 2541

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และต่างประเทศ
2. กำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ เด็กนักเรียนในช่วงวัย 5 - 9 ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1, 2 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 โรงเรียนอนุบาลบ้านหมอ (พัฒนราชบุรี) สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี ที่ผ่านการวาดภาพครบทั้ง 3 ครั้ง
3. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

3.1 อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการวาดภาพ ได้แก่ กระดาษซึ่งเป็นพื้นภาพสำหรับเด็กในการวาดภาพ สีเทียนและดินสอดำ

3.2 หัวข้อเรื่องที่ใช้ในการวาดภาพ 3 เรื่อง ได้แก่ 1) บ้านของฉัน 2) โรงเรียนของเรา 3) ฉันและเพื่อน ๆ เล่นอยู่ที่สนามเด็กเล่น

3.3 เกณฑ์ในการวิเคราะห์การวาดเส้นฐานทั้งบนพื้นภาพรูปสี่เหลี่ยมและพื้นภาพรูปวงกลม

3.4 แบบการวิเคราะห์การวาดเส้นฐานทั้งบนพื้นภาพรูปสี่เหลี่ยมและพื้นภาพรูปวงกลม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตามขั้นตอน (แต่ละขั้นตอนในการวาดภาพห่างกัน 1 สัปดาห์) ดังต่อไปนี้

4.1 การวาดภาพครั้งที่ 1 บนพื้นภาพ รูปสี่เหลี่ยม

4.2 การวาดภาพครั้งที่ 2 บนพื้นภาพ รูปวงกลม

4.3 การวาดภาพครั้งที่ 3 บนพื้นภาพ รูปวงกลม

5. สุ่มตัวอย่างเด็กจำนวน 32 คน เพื่อนำภาพวาดของเด็กกลุ่มนี้ไปวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของคะแนนแบบของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation coefficient)

6. คัดเด็กซึ่งวาดภาพที่ไม่ปรากฏเส้นฐานบนพื้นภาพรูปสี่เหลี่ยมออก เหลือเฉพาะเด็กซึ่งวาดภาพที่ปรากฏเส้นฐานในกลุ่มตัวอย่างประชากรแต่ละกลุ่มอายุ ซึ่งจะเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะทำการวิเคราะห์การวาดเส้นฐานบนพื้นภาพรูปวงกลมในการวาดภาพ ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3

7. วิเคราะห์การวาดเส้นฐานในแบบต่าง ๆ ในภาพวาดบนพื้นภาพรูปวงกลม ในกลุ่มตัวอย่างประชากรแต่ละกลุ่มอายุ โดยใช้สถิติค่าร้อยละ (percentage)

8. วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของพื้นภาพรูปวงกลมที่มีต่อการวาดเส้นฐานกับวัยของเด็ก โดยใช้การทดสอบไคสแควร์ (χ^2 test)

9. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลต่าง ๆ ในด้านการแสดงออกเกี่ยวกับเส้นฐานในภาพวาดของเด็กไทยนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาถึงมิติสัมพันธ์ในงานวาดภาพของเด็กประเด็นอื่น ๆ เช่น ทิศทางการทับซ้อน และระยะใกล้ไกล
2. ข้อมูลจากการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็กในการวาดภาพ
3. ครูสอนศิลปศึกษาสามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ทางศิลปะ ส่งเสริมพัฒนาการและขยายขอบข่ายความคิดของเด็กได้อย่างเหมาะสม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย